УДК 347.132.6(477)

Р. С. Притченко, ст. викладач

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова,
кафедра загальноправових дисциплін та міжнародного права,
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

СУБ'ЄКТИ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА В УКРАЇНІ

Окреслюється коло державних органів, які мають право займатися тлумаченням права на Україні та розкриваються межі їх повноважень у цій діяльності.

Ключові слова: офіційне тлумачення норм права, види офіційного тлумачення норм права, суб'єкти тлумачення норм права.

Тлумачення норм права проходить дві стадії; перша — це *з'ясування змісту норми права*, друга — це *роз'яснення з'ясованого змісту норми права іншим особам*. Практично всі суб'єкти права певною мірою займаються з'ясуванням змісту норм права, бо без цього неможлива подальша реалізація цієї норми. Впротивагу з'ясуванню, роз'яснення змісту норми права буває офіційним та неофіційним. Суб'єктами неофіційного роз'яснення можуть стати майже всі суб'єкти права, але офіційним тлумаченням можуть займатися далеко не всі суб'єкти права, і чітко визначити їх коло та повноваження досить складно.

Офіційне тлумачення має обов'язковий характер завдяки юридичним властивостям такого тлумачення та наявності у суб'єктів такого тлумачення відповідних повноважень на його надання. Ці повноваження можуть випливати з права суб'єкта на правотворчість, або бути делеговані йому суб'єктом, що видав норму права, котра тлумачиться. В першому випадку повноваження походять з логічного умовиводу, що саме той може тлумачити норму права, хто її видав, бо він найкраще розуміє власну волю і найкраще донесе зміст норми права до інших (автентичне тлумачення). Делеговані *повноваження на офіційне тлумачення норм права* (легальне тлумачення) *мають бути закріплені у відповідних нормах права*, які містяться: *у конституції*; *окремому нормативному акті*, що регулює відносини тлумачення; *в самому нормативному акті*, норми якого тлумачаться; *загальному нормативному акті*, який регулює відносини суб'єкта, якому делеговані повноваження на офіційне тлумачення норм права.

Виходячи з вищевказаного, можна окреслити коло суб'єктів офіційного тлумачення норм права в Україні.

Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади в Україні. Такий статус закріплений за нею в ст. 75 Конституції України від 28 червня 1996 року. В зв'язку з цим, *Верховна Рада України має право на офіційне автентичне тлумачення норм права*. Повноваження Верховної Ради України на офіційне тлумачення були закріплені в п. 19 ст. 97 Конституції України від 20 квітня 1978 року та в п. 1 ст. 17 Конституційного Договору від 8 червня 1995 року. Проте згідно з ст. 147 Конституції України від 28 червня 1996 року та п. 4 ст. 13 Закону України "Про Конституційний Суд України" від 16 жовтня 1996 року, повноваження з надання офіційного тлумачення норм права віднесені до компетенції Конституційного Суду України та виключені з повноважень Верховної Ради України. Ці положення призвели до незгоди точок зору на той факт, чи має право Верховна Рада України надавати офіційне тлумачення норм права. На наш погляд, делегування повноважень на офіційне тлумачення норм права Конституційному Суду

України Верховною Радою України не свідчить, що Верховна Рада втратила своє право на надання офіційного тлумачення. Навпаки, це свідчить про те, що Верховна Рада України лише відмовилась від використання права на офіційне тлумачення на користь Конституційного Суду України. Підтвердження цьому можна знайти в п. 6 перехідних положень Конституції України від 28 червня 1996 року, де Верховна Рада України залишає за собою повноваження на здійснення офіційного тлумачення норм права до створення Конституційного Суду України.

Офіційне тлумачення, яке надає Верховна Рада України, не обмежене предметною компетенцією, і може надаватись з будь-яких питань чинного законодавства України. Таке тлумачення має загальнообов'язковий характер для всіх суб'єктів права, в тому числі і для Верховної Ради України; таке тлумачення відзначається також більш високою юридичною силою у порівнянні з тлумаченням інших суб'єктів права.

Офіційне тлумачення норм права Верховною Радою України здійснюється для більш правильного застосування норм права до конкретних справ, для правильного використання чи врахування норм права в наступній правотворчій діяльності, для правильного використання суб'єктами своїх прав та виконання обов'язків, додержання обмежень та заборон і т. д. Офіційне тлумачення норм права Верховною Радою України формально виражене в її постановах.

Делегування **Конституційному Суду України** повноважень щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України затверджені вперше в чинній Конституції України. *Тлумачення норм права Конституційним Судом України є офіційним легальним видом тлумачення*. Хоч, ураховуючи той факт, що делегувавши свої повноваження по офіційному тлумаченню норм права Конституційному Суду, сама Верховна Рада України відмовилась від їх використання, можна зробити висновок, що легальне офіційне тлумачення Конституційного Суду України має однакову юридичну силу з автентичним тлумаченням, яке надавала Верховна Рада України. Козюбра М. І. зазначає: "Загальнонормативними є також рішення щодо тлумачення конституції, хоча воно не є виключною прерогативою зазначених судів, а здійснюється також іншими державними органами, в тому числі парламентами. Проте особливість тлумачення конституції, яке дається Конституційним Судом, полягає в тому, що воно є, висловлюючись звичайною для нас термінологією, офіційним, тобто обов'язковим для всіх суб'єктів права, в тому числі парламенту" [3,23].

Разом із можливістю надавати нормативне тлумачення, *Конституційний Суд України може надавати і казуальне тлумачення норм права*. Казуальне тлумачення Конституційний Суд проводить при наданні висновків у справах щодо конституційності законів та інших правових актів, відповідності Конституції України міжнародним договорам, додержання процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту. Можливість здійснювати таке тлумачення закріплена в ст. ст. 150, 151 Конституції України та в п. п. 1, 2, 3 ст. 13 Закону України "Про Конституційний Суд України".

Предметом казуального офіційного тлумачення Конституційного Суду України можуть бути норми права, що містяться в Конституції України, законах та інших актах Верховної Ради України, актах Президента України, Кабінету Міністрів України, правових актах Верховної Ради Автономної Республіки Крим, міжнародних договорах України. Предметом нормативного офіційного тлумачення Конституційного Суду України є виключно норми права, які містяться в Конституції України та в законах України.

Тлумачення норм права Конституційним Судом України формально закріплюється у вигляді висновків та рішень Конституційного Суду України.

Президент України *може надавати офіційне казуальне роз'яснення норм права*, що містяться в Конституції України, законах України, актах Президента

України та Кабінету Міністрів України, правових актах Верховної Ради та Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, міжнародних договорах. Ці повноваження Президента України логічно випливають із п. п. 16, 29, 30 ст. 106 Конституції України від 28 червня 1996 року. *Повноваження Президента України по наданню офіційного нормативного тлумачення норм права в чинній Конституції України не закріплені.*

Казуальне тлумачення змісту норм права, яке надає Президент України, формально викладене у вигляді указів та розпоряджень Президента України.

Згідно з п. 10 ст. 116 та п. 7 ст. 119 Конституції України від 28 червня 1996 року, перелік повноважень **Кабінету Міністрів України** та **місцевих органів виконавчої влади** не є вичерпним і може доповнюватись Конституцією України, законами України та актами Президента України. А це значить, що *Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади можуть надавати офіційні нормативні роз'яснення норм права*, що містяться в законах України або в актах Президента України, *за умови, що їм будуть делеговані такі повноваження* безпосередньо в законах України та актах Президента України.

Формою викладу тлумачення змісту норм права Кабінетом Міністрів України є постанови або розпорядження, залежно від загального чи індивідуального характеру призначення цих актів. Інші органи виконавчої влади здебільшого видають накази.

Повноваження **судових органів України** щодо тлумачення норм права випливають із п. 1 ст. 129 чинної Конституції України, де зазначено, що однією з головних засад судочинства є законність. Законність полягає у точному та неухильному додержанню та виконанню законів усіма державними органами, організаціями та установами, суспільними об'єднаннями і громадянами, а також у слідування приписам, які містяться у всіх нормативних актах держави [2,287]. Для цього судовим органам України необхідно правильно та однаково розуміти дійсний зміст норм права, доводити його до інших суб'єктів, що безпосередньо передбачає тлумачення норм права.

Повноваження судових органів України на офіційне тлумачення норм права закріплюються також в ст. ст. 39, 44, 47, 55 Закону України "Про судоустрій України" від 7 лютого 2002 року. *Судові органи України уповноважені на надання офіційного казуального роз'яснення норм права в процесі правозастосування.* В таких випадках роз'яснення надається судовим органом і є обов'язковим стосовно конкретного казусу. Як правило, казуальне тлумачення міститься в мотивувальній частині судового рішення.

Спірною є точка зору про можливість судових органів України здійснювати офіційне нормативне тлумачення норм права. Велика група науковців (Ходунов М. С., Каменська В. І., Вільнянський С. Й. та ін.) підтримують дану точку зору і вказують на наявність права судових органів здійснювати офіційне нормативне тлумачення норм права і навіть закріплюють за а цими органами правотворчі функції. Інші, наприклад Авдюков М. Г., заперечують проти цього і вказують, що тлумачення норм права судовими органами мають характер необов'язкових рекомендацій.

Судові органі України, згідно з чинним законодавством, не мають правотворчих функцій, проте було б невірним взагалі заперечувати обов'язковий характер нормативних роз'яснень цих органів. На наш погляд, судові органи України все ж мають право займатись офіційним нормативним тлумаченням змісту норм права, але тут необхідно чітко визначити обсяг і зміст цього права. Згідно зі ст. 47 Закону України "Про судоустрій України" від 7 лютого 2002 року Верховний Суд України дає судам роз'яснення з питань застосування законодавства на основі узагальнення судової практики та аналізу судової статистики, подібні повноваження надані також і вищим спеціалізованим судам України (ст. 39 вищевказаного

закону). Такі роз'яснення є обов'язковими для судів, інших органів та службових осіб, що застосовують норми права, щодо яких надано роз'яснення. Таким чином, вищі судові органи можуть роз'яснювати лише ті норми права, які застосовують судові органи при розгляді справ. Разом з тим, згідно з ст. 124 чинної Конституції України, юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Теоретично вищі судові органи мають право на надання офіційного нормативного роз'яснення будь-яких норм права, але фактично роз'ясненню підлягають лише норми, що практично застосовуються у судовій діяльності при розгляді справ. Крім того, обов'язковий характер тлумачення норм права, що надають вищі судові органи, формально поширюється лише на суди та інші органи і на службових осіб, що застосовують норми права. Проте ст. 124 та п. 9 ст. 129 чинної Конституції України вказує на те, що судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України.

Ураховуючи викладене, можна підкреслити, що для суб'єктів, котрі не здійснюють застосування норм права, офіційні нормативні роз'яснення вищих судових органів формально не є обов'язковими для виконання. Але якщо суд застосовує норму права до конкретного казусу з урахуванням її тлумачення та ухвалить відповідне рішення, воно стає обов'язковим для всіх суб'єктів суспільних відносин, яких стосується. Ця особливість відрізняє офіційне нормативне тлумачення норм права вищими судовими органами України від офіційного нормативного тлумачення норм права Конституційним Судом України, яке має обов'язків характер для виключно всіх суб'єктів суспільних відносин.

Література

1. Коментар до Конституції України. К. — 1996.

2. Основы теории права и государства / Под. ред. Васильева А. С. —Харьков, 2002. — 400 с.

3. Козюбра М. І. Конституційний Суд в системі органів державної влади // Матеріали науково-практичної конференції "Державно-правова реформа в Україні". — К. — 1997. — С. 20 — 25.

Р. С. Притченко

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова,
кафедра общеправовых дисциплин и международного права,
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

СУБЪЕКТЫ ТОЛКОВАНИЯ ПРАВА НА УКРАИНЕ

РЕЗЮМЕ

Определяется круг государственных органов, имеющих право осуществлять различные виды официального толкования норм права в соответствии с законодательством Украины.

Ключевые слова: официальное толкование норм права, виды официального толкования норм права, субъекты толкования норм права.